

Kila na nomu dodonu kei na itavi: veiyacovi kei na veivakadonui

E tiko kece na noda dodonu ni veiyacovi kei na itavi da qai vinakata meda taqomaki, dokai, qai vinaka noda veimaliwai. E tiko kece noda dodonu ni vakatulewataki, vanua, na ituvaki cava, kei koya eda na vinakata meda veiyacovi vata. Kevaka o sa yacova na yabaki ni bula ni veiyacovi kei na dua, e bibi mo kila tiko na lawa e Ositerelia e vauca na veiyacovi kei na veivakadonui.

IVAKALEKA

- Na veiyacovi e vakayacori a sega ni duavata kina e dua e cala vakalawa.
- E bibi vei ira kece e vauci kina mera vakadonuya rawa ni bera ni dua e veiyacovi.
- E basulawa na veivakasaurarataki ena veiyacovi. Kevaka o vakasaurarataki ena veiyacovi, e tiko vei iko na dodonu mo qara na veivuke. O rawa ni qirita na ovisa ena 000 se veivosaki kei na dua na daunivakasala, se qirita na 1800 RESPECT ena 1800 737732.

Na cava na ivakarau ni veiyacovi?

Ena lawa qori na, 'veiyacovi' e kena ibalebale na mataqali ivakarau kece ni veiyacovi kei na veiyamoci, wili kina na veireguci, vakatavevele kei na vakayagataki ni gusu ena yago tabu. Ni bera ni o vakayacora na ivalavala ni veiyacovi, na tamata kece e okati kina mera vakadonuya, e kena ibalebale mera tukuna se vakaraitaka sara ga nira vakadonuya. E sega ni veirauti mo nanuma ni sa vakadonuya e dua na veiyacovi ni vakalaiva na ituvaki qai sega ni vakabesebese kina.

Na cava na ibalebale ni veivakadonui?

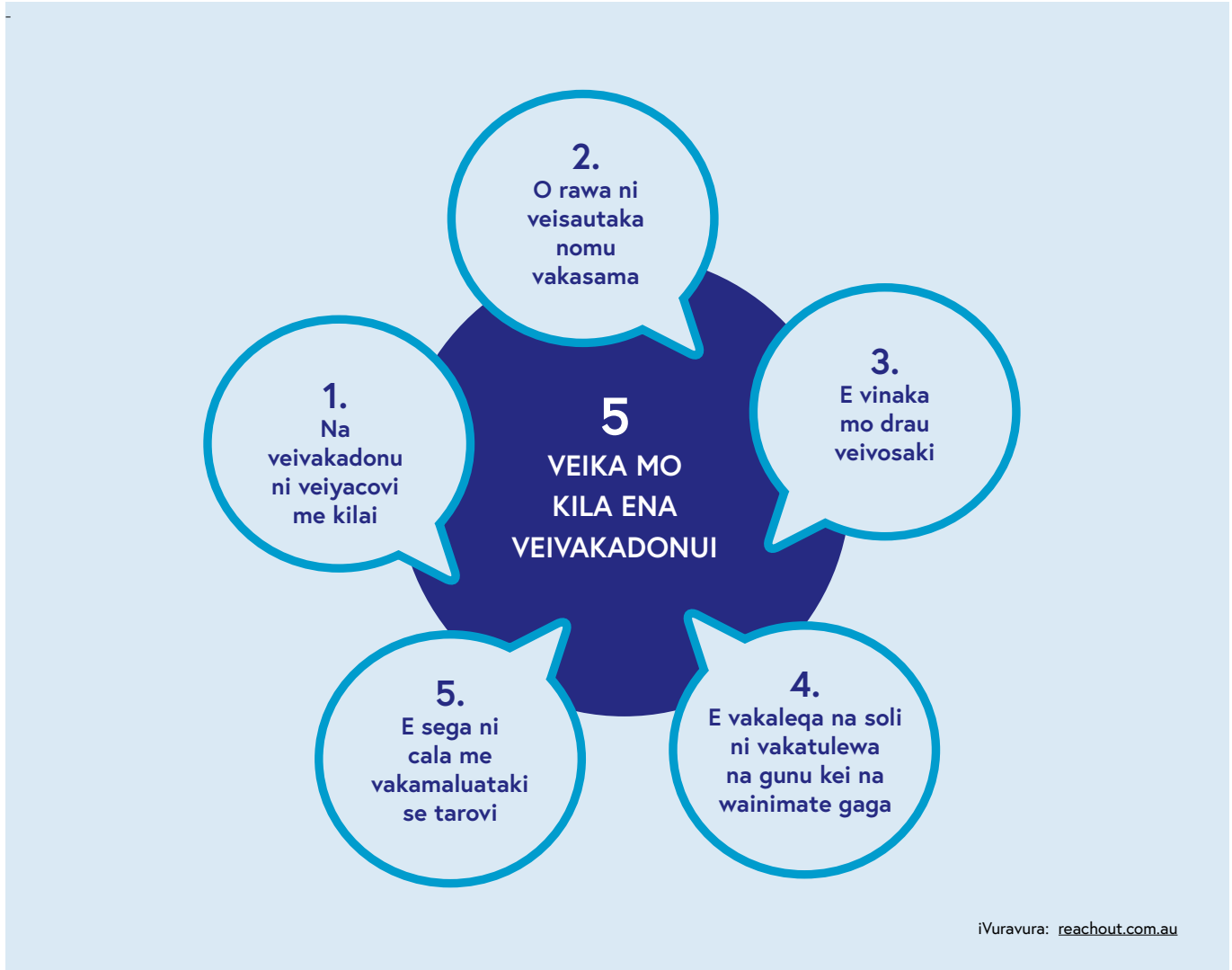

Nomu vakadonuya e dua na ka e kena ibalebale o duavata kina. Na veivakadonui ni veiyacovi oya ni dua e tu vinaka nona vakasama qai yacova na yabaki ni bula vakadonui vakalawa, me vakayacora se vakadonuya me veiyacovi.

Mo kerea na veivakadonui e rawarawa ga me vaka na kena tarogi, "O via veiyacovi kei au?" Ena rawa ni sauma o koya "io" se "sega". O iko kei na kemu isa mo drau duavata na veiyacovi — ena veigauna kece — me rawa ni vakadonui ruarua, kevaka mada ga drau veitau tiko kei na tamata qori.

O iko se kemu isa ena sega ni rawa ni solia na veivakadonui kevaka e mani vakaleqai se sega ni rawa ni dua e vakadonuya. Kevaka e dua e sega ni vakilai koya se sega ni rawa ni, se sega ni rawa ni vakatulewa vinaka ni a gunu alakaolo se vakayagataka na wainimate gaga ni veivakamatenitaki, era na sega ni rawa ni solia na veivakadonui. Kevaka a mani vakasaurarataki iko o kemu isa mo drau veiyacovi, qori e rawa ni ivakatakilakila leqa tiko, se sega ni vinaka nomudrau veimaliwai. Nomu vakasaurarataki e dua me veiyacovi cala vakalawa qai rawa ni o bala kina e valeniveivesu. Rai ena ivola ni Kila nomu dodonu kei na nomu itavi: veivala vakaveiwatini kei na ivalavala kaukau e vale mo kila e levu na tikina me baleta na kena rawati na veimaliwai vinaka, ivalavala veivakasaurarataki ni veiyacovi kei na lawa.

Kevaka e dua e leqa na 'ituvaki ni nona vakasama' e kena ibalebale ya ni vakaleqai na ituvaki ni nona mona se guguleca se leqa ni vakasama ena sega ni rawa ni vakatulewa vakadodonu se vinaka se dodonu nona rai. Ena levu na vanua e Ositerelia, o ira na vakaleqai na ituvaki nodra vakasama e tiko tale ga nodra dodonu ni vakatulewa ena veika e vauca na veiyacovi. Ena bau dredre toka vua e dua e vakaleqai na ituvaki ni nona vakasama me solia na veivakadonui, kena ivakaraitaki, kevaka e sega ni kila na ka me cakava se sega ni kila na nona dodonu me kua ni vakadonuya na veiyacovi. Ena sega rawa ni o veiyacovi kei na dua e vakaleqai na ituvaki ni nona vakasama kevaka e sega ni rawa ni solia na kena veivakadonui.

Na veiyacovi e vakayacori a sega ni vakadonuya e dua e cala vakalawa!

E Ositerelia, e cala vakalawa mo veiyacovi kei na dua, veiregu se veiyamoci, kevaka era sega ni solia se sega ni rawa ni vakadonuya. Qo e vakatoka me veivakasaurarataki ena veiyacovi qai cala vakalawa.

Na kena vakau na itaba ni luvaiwale ni dua na tamata e sega ni vakadonuya na kena caka e cala tale ga vakalawa qai raw ni ripotetaki vei ira na ovisa. O rawa ni raica tale e levu ena [eSafety Commissioner website](http://www.esafety.com.au).

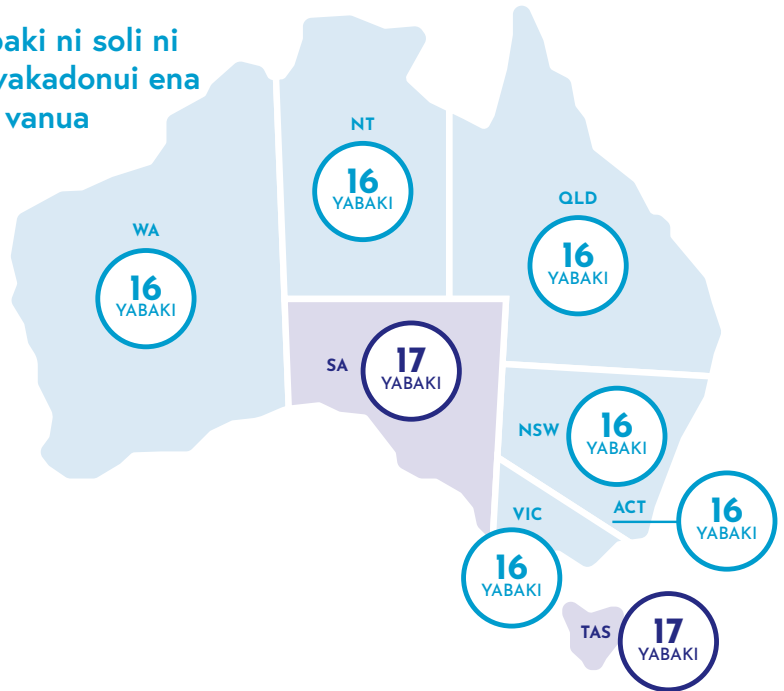
E dodonu mo vakadeitaka ni o kemu isa sa sivita na yabaki ni bula **vakadonui vakalawa me solia na veivakadonui**. Me vaka e kilai ena lawa e Ositerelia, na gone se bera ni yacova na ivakatagedegede me solia na veivakadonui. E kena ibalebale qo na veiyacovi e vakayacori kei na dua na gone e sega ni rawa ni solia na veivakadonui e sa okati me basulawa.

Na cava na yabaki ni bula dodonu ni soli ni veivakadonui?

Ni vakayacora e dua na itabaqase na ivakarau ni veiyacovi vua e dua e sega bera ni yacovi na **yabaki ni bula vakadonui vakalawa me veiyacovi**, qo sa okati me vakasagai ni gone lailai qai okati me basulawa. Na yabaki vakadonui vakalawa e rawa ni vakadonuya kina e dua me veiyacovi na yabaki 16 ena vuqa na dui tikina se wasewase e Ositerelia, kei na yabaki 17 ena vanua o Tasmania kei South Australia

E dodonu mo vakadeitaka ni o kemu isa sa sivia na **yabaki vakadonui vakalawa me solia na veivakadonui**. O na sega ni kila dina se vakacava na yabaki ni bula ni dua ena kedra irairai. E vinaka ga mo taroga rawa kevaka o sega ni kila, mo raica na ivakadinadina ni nona yabaki.

Yabaki ni soli ni veivakadonui ena dui vanua

Na cava ena yaco ke dua e basulawa?

Kevaka e dua e kilai ni cala ena lawa e vauca na veiyacovi e sega ni vakadonui vua e dua, era na rawa ni beitaki ena basulawa. Na basulawa qori ena rawa ni totogitaki kina vakailavo se bala e valeniveivesu qai rawa ni vakaleqa na nomu tiko e Ositerelia. Na tamata e beitaki ena basulawa ni veiyacovi e vauca e dua na gone ena rawa ni Volaitukutukutaki ena Child Protection Offender Register.

Na veivakasaurarataki ena veiyacovi e okati me basulawa e rawa ni tukuni vei ira na ovisa qai rawa ni veilewaitaki ena basulawa, ke yaco na ituvaki qori – ena dua na soqo, e vale, se vanua ni cakacaka.

E vei na vanua mo qara veivuke kina se mo veivosaki kei dua

Kevaka o mani vakasaurarataki ena veiyacovi o qai via tukuna vua e dua, mo na tukuna vei ira na ovisa ena kena gauna totolo duadua. Kevaka e leqataki na nomu bula se qo e dua ituvaki ni leqa rivarivabitaki qirita na 000. O rawa ni vukei tale ga vei ratou na taba ni veiqaravi e vauca na veivakasaurarataki ena veiyacovi, me vaka na 1800RESPECT ena 1800 737 732.

E rawa ni dua mai na tabana ni PALM me vukei au?

Na veisau o na vakila ni o toki ena dua tale na matanitu ena rawa ni dredre toka, e tiko na veivuke eso o rawa ni goleva. Kevaka e dua na nomu taro me baleta na nomu vakamatauni iko ena bula e Ositerelia, o rawa ni tarogi na itaukei ni nomu cakacaka. Kevaka era sega ni kila na kena isau, era na rawa ni tukuna vei iko mo veivosaki kei na, wili kina na veitokoni tale eso ni ituvatuva ni PALM me vaka na:

Vakailesilesi ni veitaratara ni Matanitu (CLO) se dauniveivakasalataki ena cakacaka

O na raici na itukutuku vou duadua ni veitaratara ena CLO ena website ni PALM (<https://www.palmscheme.gov.au/contact>).

Talevoni ni veitokoni in PALM (1800 51 51 31), se imeli (palm@dewr.gov.au)

Mo nanuma tiko ni laini vei veitokoni se kato ni imeli e na daudikevi wasoma mai na 8.30 na mataka ina 6.30 na yakavi na gauna ni AEST – na qiri ni oti na gauna qori e dodonu me leqa bibi ga.

Au na kauta mai vakacava na itukutuku se veidusimaki vei ira na kenadau?

Kevaka o iko se dua o kila dou via kila eso tale na itukutuku me baleta na ituvaki e vauca na veiyacovi kei na ituvaki ni bula ni tiko e Ositerelia, o rawa ni veitaratara ena itukutuku qo kei na veitokoni ni veiqaravi ena kato e ra qo. O ira na isoqosoqo qo e rawa ni vukei iko se dusimaki iko ena vanua dodonu mo raica kina e dua na veiqaravi e veiganiti ena ka o gadreva qai rawa ni o goleva vakarawarawa.

VANUA BIBI MO QARA KINA NA VEITOKONI E OSITERELIA		
VEIQARAVI	NA CAVA E CAKAVA?	ITUKUTUKU NI VEITARATARA
Veiqaravi ni leqa tubukoso	Na (000) e taba ni veiqaravi duadua e Ositerelia e vauca na leqa tubukoso. Mo qirita na 000 kevaka o gadreva na veivuke ena kena gauna totolo duadua mai na ovisa, tabana ni boko buka kei na lori ni veiusa e valenibula.	 Talevoni: 000 Raraba, 24/7
Ovisa se veiqaravi ni lori ni veiusa e valenibula	Kevaka e sega dua na leqa tubukoso, mo na raica na naba ni ovisa ena nomu yasayasa, tabana ni boko buka se lori ni veiusa e valenibula.	 Mo raica na taba ni veiqaravi ni ovisa, raica na 'Vakaqara na siteseni ni ovisa ena [noqu yasayasa]'.
Health Direct	Kevaka o gadreva eso tale na itukutuku ena veiyacovi, soli ni veivakadonui, veivakasaurarataki ena veiyacovi (me vaka salam o kila kina qai raica na veiqaravi ni bula, veivakasalataki kei na veika vakalawa), raica na Health Direct. O rawa ni vakayagataka na nodra veiqaravi ena mo raica kina na veivuke e voleka duadua vei iko.	 Qirita na: 1800 022 222 Raraba, 24/7 Web: https://www.healthdirect.gov.au/sexual-assault-and-rape
1800RESPECT	Kevaka o gadreva mo vosa vua e dua na kenadau me baleta na veiyacovi, veivakasaurarataki ena veiyacovi se ivalavala kaukaua, na isoqosoqo qo e vakarautaka na veiqaravi sega ni saumi ena talevoni. O rawa ni rai ena nodratou tabana ena vaqara na veiqaravi me tokoni iko kei na itukutuku me baleta na veimaliwai vinaka.	 Talevoni: 1800 737 732 Raraba, 24/7 Web: https://www.1800respect.org.au/

VANUA BIBI MO QARA KINA NA VEITOKONI E OSITERELIA		
VEIQARAVI	NA CAVA E CAKAVA?	ITUKUTUKU NI VEITARATARA
Veitaratara vua e dua	Kevaka o via kila eso tale na itukutuku ena sala ni tataqomaki ena veiyacovi, solia na veivakadoni kei na leqa ni nomu wasea na itaba ni veidomoni se veivagarogaro, e tiko ena isoqosoqo qo na itukutuku, porokaramu ni veitokoni ni veivosaki kei na iyaragi me golevi me vukei ira na itabagone.	 Na itukutuku ena initaneti kei na veitokoni ni vievosaki Nationwide, e dola me 24 na aua 7 Web: https://au.reachout.com/relationships
Lawa ni yabaki ni soli ni veivakadoni e Ositerelia	Kevaka o via kila e levu tale na ka me baleta na lawa ni yabaki ni soli ni veivakadoni e Ositerelia, na ivola qo ena vakarautaka na itukutuku kei na isema ni lawa ni duidui vanua kei na iwasesewase.	 iVola: Rai ena website, https://aifs.gov.au/resources/resource-sheets/age-consent-laws-australia#
Komisina ni eSafety	Na eSafety e vukei ira na lewe i Ositerelia mera tarova kila na ka mera cakava ena leqa e vu mai na dua e veivakacacani vakalevu ena initaneti se itukutuku tabu vakalawa me biu ena initaneti Gole ena website mo kila na sala mo ripotetaka na itaba ni veivakacacani, bokoci ni itukutuku, vei ira na ovisa kei na so tale.	 Rai ena website, https://www.esafety.gov.au/young-people/consent-sharing-photos-videos Na veitarogi: Sala mo ripotetaka kina na veivakacacani: https://www.esafety.gov.au/report

Me vaka ni qarauni sara vakavinaka na kena vakarautaki na itukutuku qo, ena sega ni bale vua na ituvatuva ni PALM e dua na ka, o ira na kena tamata cakacaka, dauniveitokoni kei ira na tabana era cakacaka vata, ena vuku ni cala, boko ni dua na ka, cala ena vuku kei na ka e vauca na itukutuku ena veitarogi se na kena yali se vakacacani e dua na ka mai vua e dua e nuitaka na itukutuku ena veitarogi qo. Na itukutuku e vakarautaki ena veitarogi qo sa vakarautaki me vakasavui kina na itukutuku raraba ga. E sega ni kena inaki me nuitaki sara se isosomi ni veidusimaki vakalawa se veidusimaki tale eso mai vei ira na kenadau. Ena sega ni bale ena ituvatuva ni PALM se o ira na kena dauniveitokoni ena vuku ni veika e kila se sega ni kilai e mai yaco ena vuku ni itukutuku e vakarautaki ena veitarogi qo.

